

♦A♦d♦T♦
Arxiu de Tradicions

INSULA

Quaderno di cultura sarda
Num. 7, giugno 2010

EDIZIONI

GRAFICA DEL PARTEOLLA

SOBRE LES VOCALS AFEGIDES DE L'ALGUERÈS*

Maria-Rosa Lloret i Jesús Jiménez
 Universitat de Barcelona – Universitat de València

«Though this be madness, yet there is method in it.»
 Lord Polonius (*Hamlet*, 1602)

Un dels objectius de la descripció gramatical és definir el grau de complexitat de les estructures documentades en les llengües del món. Atesa la tendència dels humans a elaborar sistemes màximament simples i eficients, les estructures lingüístiques més marcades seran normalment menys freqüents, i fins i tot estaran prohibides en algunes llengües del món. D'altra banda, en cas que les estructures complexes siguin corregides, la intuïció indica que el procés de reparació hauria de començar precisament amb les estructures més problemàtiques. L'objectiu d'aquest treball és analitzar una sèrie de fenòmens propis del català parlat a l'Alguer per mostrar com el marcatge lingüístic influeix a l'hora de determinar quines estructures es corregeixen i quina solució s'utilitza per reparar-les.

1. *Objecte de l'estudi*

L'alguerès presenta moltes característiques singulars, algunes compartides amb altres varietats del català i unes altres d'específiques. En l'àmbit fonològic, entre les primeres destaca el manteniment de terminacions consonàntiques atípiques en la primera persona del singular del present d'indicatiu, sense marca explícita de flexió (*obr, sufr, entr, compr...*), tal com s'esdevé també en balear. Entre les segones, crida especialment l'atenció l'afegit de la vocal [i] entre

* Aquest treball forma part del projecte d'investigació HUM2007-65531/FILO (<http://www.ub.edu/lincat>) i en el cas del segon autor també del projecte HUM2006-13295-C02-01, finançats pel MICINN i el FEDER, i del grup de recerca consolidat 2009SGR521, finançat per la Generalitat de Catalunya. Agraïm a Andreu Bosch i Luca Scala que ens hagin ajudat a completar les dades de l'alguerès que ens mancaven per dur a terme la recerca, i a Ricard Herrero i José Ignacio Hualde els comentaris sobre la part fonètica. Gràcies també a Joan Armangué pels seus suggeriments.

determinades seqüències de mots (*un cunyat* [i] *meu*, *tots* [i] *me miren*), una característica que l'alguerès no comparteix ni amb cap altra varietat del català ni amb cap de les llengües parlades a Sardenya i que també es mostra com a singular en el conjunt de llengües del món. En els darrers anys, una bona colla d'estudis han analitzat les terminacions verbals, amb resultats suggestius basats en els efectes de la pressió paradigmàtica sobre la fonologia regular (veg., entre altres, Lloret 2004a, b, i per al balear també Wheeler 2005 i Pons 2007). En aquest article, volem centrar l'atenció en la descripció i l'anàlisi de les vocals afegides en alguerès per tal de trobar una resposta satisfactòria a dues preguntes: per què apareix justament la vocal [i] i no una altra (§ 4), i per què apareix en els contextos en què ho fa (§ 5).¹ Abans de respondre aquestes preguntes, presentarem el fenomen d'addició de vocals en general (§ 2) i els casos concrets d'inserció que presenta l'alguerès (§ 3). Tancarem l'estudi amb una breu discussió sobre la variabilitat d'aquests fenòmens en la parla col·loquial (§ 6).

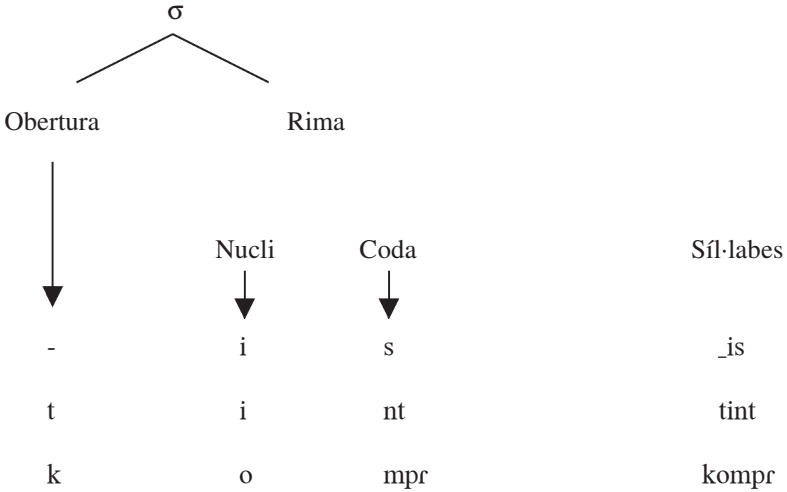
2. Per què s'afegeixen vocals?

L'addició de vocals sol estar relacionada amb qüestions de sil·labació. Com és sabut, els sons s'organitzen en síl·labes, les quals consten d'un nucli, que pot anar precedit per un marge inicial (o obertura) i seguit d'un marge final (o coda) (1). Així, el mot *instint*, pronunciat [is.'tint] en alguerès, presenta dues síl·labes (separades en la transcripció pel símbol de límit sil·làbic '.'): la primera consta del nucli [i] seguit de la simple [s]; la segona consta del nucli [i] precedit de l'obertura simple [t] i seguit de la coda complexa [nt]. La forma verbal algueresa *compr* ['kɔmpr], per la seva banda, presenta una consonant en posició d'obertura [k], una vocal com a nucli [o] i tres consonants en posició de coda [mpr].²

¹ Algunes de les qüestions que presentarem han estat descrites i formalitzades en el marc de la teoria de l'optimitat a Lloret & Jiménez (2005, 2006, 2007, 2008). El primer estudi lingüístic generatiu sobre aquest fenomen és Loporcaro (1997).

² En alguerès, en posició final absoluta d'enunciat la *r* es pronuncia vibrant, amb poques vibracions. En els grups isosil·làbics amb oclusiva *oʃ* hi ha més variació: pot haver-hi realització bategant o vibrant curta, sense vibració de les cordes vocals si a més es troba en posició final absoluta (cfr. Recasens 1991: 326-327, *apud* Kuen 1932, 1934). Per simplicitat, en aquest treball representem sempre com a vibrant [r] les *r* finals absolutes i com a bategant [r] les dels grups isosil·làbics interns i finals.

(1) Estructura sil·làbica

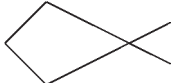
Els tipus de síl·labes varien molt de llengua a llengua, i de varietat a varietat. Per exemple, una síl·laba com *kompr*, amb una coda formada pels elements [mpr], també és possible en balear, però és inviable en català central i en moltes de les llengües del món. Estructures com aquesta són més aviat excepcionals, perquè, en general, els sons que formen les síl·labes presenten, respecte del nucli, una relació decreixent de sonicitat (obertura oral amb què són emesos els sons, propietat que se sol correspondre amb el grau de perceptibilitat que tenen): els sons més sonants – normalment una vocal – fan de nucli i, cap als marges de la síl·laba, el grau de sonicitat dels sons declina, d'acord amb l'escala de (2) (cfr. Wheeler 2005: 255).³

³ Wheeler (2005) no inclou explícitament les africades en l'escala, però el seu caràcter no continu pel que fa a la part oclusiva de l'africada fa que puguin quedar agrupades amb la resta d'oclusives. Matisa, en canvi, que les laterals i la vibrant tindrien un punt menys de sonicitat que la bategant i també que les espirants [β, ð, γ] es trobarien entre les fricatives sibilants i el grup format per les oclusives i *f*; aquests detalls no interfereixen amb el que discutim en aquest treball i, per tant, els ignorem per simplificar la presentació.

(2) Escala de sonicitat:

Major sonicitat	Vocals
↓	Semivocals
	Líquides
	Nasals
	Fricatives sibilants
Menor sonicitat	Oclusives, africades, f

Exemples de perfil de sonicitat en relació amb l'estructura sil·làbica:

Síl·labes	σ	σ	σ
Constituents sil·làbics	R	O R	O R
	N C	N C	N C
Sons	i s	t i n t	k o m p r
Grau de sonicitat			

El mot *instint* mostra, d'altra banda, que, encara que els segments originals respectin la seqüenciació de sonicitat prevista, pot existir també variació quant al tipus de síl·labes admeses en cada varietat: els segments originals de les dues codes (*ns* i *nt*) presenten un adequat perfil de sonicitat intrasil·làbica, decreixent respecte del nucli (*n* és més sonant que no pas la fricativa *s* o l'oclusiva *t*); malgrat això, el català de l'Alguer simplifica el grup intern *ns* i manté el final *nt* ([is.¹tint]), mentre que el català central manté *ns* i simplifica *nt* ([ins.¹tin]).

El cas d'*instint* encara revela una altra tendència: quan la relació de sonicitat respecte del nucli és la prevista (o sigui, decreixent) però una llengua (o una varietat) no accepta una determinada combinació de consonants, la reparació sol fer-se elidint una de les consonants, com en les pronúncies [is.¹tint] i [ins.¹tin] de l'alguerès i del català central, respectivament. El mateix s'esdevé, per exemple, amb l'obertura complexa *ps*, que, tot i mantenir una relació de sonicitat

decreixent respecte del nucli (la fricativa *s* és menys sonant que la vocal *i* i l'oclusiva *p* és menys sonant que *s*), no s'admet en català; per això, quan s'adapta un mot amb aquesta obertura inicial en la llengua original, s'elideix l'oclusiva (*psalm* ['salm]).

En contraposició amb el que acabem de veure, quan la relació de sonicitat intrasil·làbica no és la desitjada, és a dir, quan una obertura o una coda presenten un perfil de sonicitat decreixent-creixent respecte del nucli, la reparació general a la qual se sol recórrer és l'addició d'una vocal, que crea una nova síl·laba i permet de mantenir el grup consonàntic original. Així, l'obertura inicial *sp-*, que no segueix la relació decreixent de sonicitat respecte del nucli prevista (la fricativa *s* és més sonant que l'oclusiva *p*), no s'admet en català i, per això, quan s'adaptin mots d'altres llengües que excepcionalment accepten aquesta estructura, s'afegeix una vocal al davant: [a] *spaguets*, en alguerès; [ə] *spaguetis*, en català central.⁴ En aquests casos, doncs, les llengües solen afegir una vocal de suport, que en català es correspon amb una *e* ortogràfica, pronunciada [a] en alguerès i [ə] en els altres dialectes orientals. Ara bé, catalogar una vocal com a afegida comporta presumir que aquest segment no apareix en la forma inicial *i*, en aquest punt, la perspectiva històrica i la sincrònica mostren diferències importants.

Des del punt de vista històric, només s'interpreten com a afegides les vocals que no eren presents en la forma etimològica original, o que en un moment determinat de l'evolució són eliminades però tornen a afegir-se posteriorment per qüestions sil·làbiques. Així, la vocal inicial del mot *escola*, del llatí *SCHOLA*, es considera afegida per reparar el grup inicial de *s* seguida de consonant, que, com hem dit abans, en cap cas forma una obertura sil·làbica acceptable en català; la vocal final de la tercera persona del singular del present d'indicatiu d'*obrir*, *obre*, d'*OP(E)R(IT)*, també es considera inserida per corregir el grup consonàntic final d'oclusiva seguida de líquida, que tampoc és admissible en el català general;⁵ i la vocal medial posttònica de la segona persona del singular del present d'indicatiu de *merèixer*, *mereixes*, de *MERESC(1)S*, es considera afegida per evitar el contacte de sibilants resultant de l'elisió regular de la vocal posttònica original.⁶

⁴ S'ha escrit molt sobre l'excepcionalitat sil·làbica de *s* en les llengües del món. Per a una visió panoràmica d'aquesta qüestió en català, vegeu, per exemple, Lloret (2008).

⁵ En la tercera persona del singular d'aquest verb, l'alguerès presenta la terminació flexiva *i* regular del present d'indicatiu de la tercera conjugació: *obri* (com *obris*, *obrin*; cfr. *fugir*: *fugis*, *fugi*, *fugin*).

⁶ Per a l'evolució històrica de les formes verbals, vegeu, per exemple, Pérez Saldanya (1998).

En el marc del model generatiu, en canvi, que analitza la competència sincrònica dels parlants, s'interpreten com a afegides (o epentètiques) totes les ocurrències d'una vocal quan la seva aparició es pot predir per un procés d'epèntesi general, justificat també sil·làbicament.⁷ No cal, per tant, que cap vocal redundat aparegui en la forma fonològica inicial, o forma subjacent. Des d'aquest punt de vista, no sols la vocal inicial de mots com *escola*, la final de mots com *obre* i la posttònica de mots com *mereixes* són inserides, sinó que també poden ser considerades epentètiques la vocal inicial d'*espàrec*, la final d'*arbre* i la immediatament pretònica de *mereixeré*, malgrat que els ètims d'aquests mots presentin les susdites vocals: ASPARAGU, ARB(O)RE, MERESCER(E)-AIO. Així, com que una hipotètica sil·labació del mot *espàrec* com a *spàrec*, en dues síl·labes, és impossible en català i, per tant, l'afegit d'una vocal de suport hi és estrictament necessària, no cal consignar cap vocal inicial en la forma subjacent (/spàrec): les reparacions associades amb la sil·labació justificaran aquest element posteriorment (d'acord amb la fonologia de cada varietat, [as.'pa.rak] en alguerès, [əs.'pa.rək] en balear i [əs.'pa.rək] en català central). Aquesta és la perspectiva que adoptem en aquest treball.

3. *Quan s'afegeixen vocals en alguerès?*

En la bibliografia sobre l'alguerès actual, el caràcter epentètic de les vocals *e* ([a]) que acabem de presentar al § 2 és controvertit. Loporcaro (1997) considera que totes aquestes [a] s'han lexicalitzat i formen part de la forma subjacent dels mots indicats: en *espàrec*, per exemple, la forma subjacent seria, des d'aquest punt de vista, /asparag/. Loporcaro arriba a aquesta conclusió a partir, especialment, de les dues observacions següents, referides a la forma fonètica que tenen els mots en alguerès:

a) En posició inicial, el grup de *s* seguida de consonant sempre té una vocal inicial *i*, per tant, no hi una alternança real (amb *i* sense vocal) per justificar clarament el caràcter epentètic de la vocal des d'un punt de vista sincrònic.

b) En posició final, els grups d'oclusiva *o f* seguides de líquida es mantenen en les formes de primera persona del singular del present d'indicatiu (*obr* ['opɾ], *sufr* ['sufɾ], *entr* ['entr], *compr* ['komɾ]) i també en els adjectius *alegr*

⁷ En els treballs històrics, només reben el nom d'*epèntesi* els sons no etimològics afegits enmig del mot. Els afegits al final de mot reben el nom d'*epítesi* o *paragoge* i els afegits en posició inicial, *pròtesi*.

[a. 'lekr] (*alegrs* [a. 'lets̃]) i *llestr* [l'ʎestr]. Per tant, qualsevol [a] final que aparegui en unes altres paraules darrere d'aquests grups ha de ser subjacent, tant la d'*arbre* [l'a.bra] com les que apareixen darrere d'una obertura simple fruit de metàtesi, *tendre* [l'tren.da] 'tenir' (C148),⁸ o d'elisió i de metàtesi, *prendre* [l'pren.da] (a partir d'un anterior [l'pen.dra]), talment com es consideren subjacents les [a] finals de mots masculins que no presenten problemes sil·làbics (*pare* [l'pa.ra] i *frare* [l'fra.ra], per exemple, acaben en [a] no provocada per la consonant final de l'arrel, ja que seria acceptable que terminessin en -r, com fan *mar* [l'mar] o *licor* [li.'kor]).

En contra d'aquesta postura hi ha altres autors que consideren les susdites [a] epentètiques (Bosch 2002; Lloret 2002; Lloret & Jiménez 2005, 2006, 2007, 2008). En aquest cas, cal analitzar els casos excepcionals de les primeres persones del singular i dels dos adjectius esmentats en termes paradigmàtics (Lloret 2004a, b). Al marge, però, de les [a] inicials i finals esmentades per Loporcario, el caràcter epentètic de les quals pot resultar controvertit, cal tenir en compte dos contextos addicionals, en què [a] pot ser interpretada com a inserida sense gaire discussió:

a) Els manlleus adaptats amb vocal afegida inicial en mots en què la llengua original admet obertures de *s* seguida de consonant: [a]*Snoopy*, [a]*Spielberg*, com el més antic [a]*spaguets*.

b) Els casos de [a] medial en què la vocal no és exponent de cap morfema regular, sinó que apareix en formes verbals en què la morfologia flexiva regular posaria en contacte dues consonants contínues. Així, per exemple, en la segona conjugació les segones persones del singular del present d'indicatiu estan compostes per l'arrel verbal seguida de la marca flexiva de segona persona del singular, *s* (*perds*, *pots*, *beus*); ara bé, si l'arrel acaba en sibilant apareix una vocal addicional enmig per trencar, i així reparar, el contacte de sibilants (*mereix[a]s* i *pareix[a]s*).

Aquests dos conjunts d'exemples són suficients per demostrar que hi ha un fenomen d'epèntesi actiu en alguerès, que afegeix [a] per reparar problemes de sil·labació que sorgeixen durant la construcció dels mots.

⁸ Aquest exemple ha estat extret del *Corpus Oral Dialectal* (COD) de la Universitat de Barcelona (<http://www.ub.edu/lincat>). El text alguerès utilitzat es troba disponible en línia a <http://hdl.handle.net/2445/11637> i també a Viaplana & Perea (2003). El codi C148 que hi ha darrere de l'exemple – i els codis que apareixeran darrere dels altres exemples procedents del mateix text – indica que està extret del COD i la línia del text en què es pot localitzar. Pel que fa a les transcripcions que fem servir, seguim en línies generals la interpretació que es proposa a Viaplana & Perea (2003: 154-167), encara que, a partir dels arxius sonors disponibles, matiem alguns detalls que resulten especialment significatius per al nostre estudi.

Les insercions vocàliques esmentades fins ara són generals del català. L'alguerès, però, presenta un cas addicional d'afegitó de vocal entre mots, en què la vocal inserida és [i]. Aquest segment és considerat inqüestionablement pels estudiosos com una vocal epentètica (Kuen 1932; Loporcaro 1997; Bosch 2002; Lloret 2002; Lloret & Jiménez 2005, 2006, 2007, 2008). Un exemple senzill, però, servirà per corroborar-ho: quan el mot *típic* apareix al final de l'enunciat, l'alguerès no hi afegeix cap vocal de suport: p. ex., *és típic* [es.ˈti.pik]; però quan aquest mot apareix davant d'un mot començat per consonant, s'hi afegeix una vocal de suport: p. ex., *típic dolç de Pasqua* [ˌti.pi.ki.ˌdol.tsi.de.ˈpas.kwa] (C64-65). Que aquesta [i] és una vocal de suport, i no una vocal final que s'elideix en posició final d'enunciat, ho demostra el fet que en un mot com *whisky* la [i] final apareix tant davant de mots començats per consonant: *és un whisky dolç* [ˌe.zuj.ˌwis.ki.ˈdol.tsi], com també en posició final d'enunciat: *és un whisky* [ˌe.zuj.ˈwis.ki].

És important remarcar que, a diferència d'una seqüència com [a]spaguets, que necessita obligatòriament una vocal de suport per sil·labificar-se correctament, les seqüències en què s'afegeix la vocal [i] no plantegen en general problemes especials pel que fa a la seqüenciació de la sonicitat. Per exemple, la terminació [t] de *marit* [ma.ˈrit] o *petit* [pa.ˈtit] és vàlida com a coda final d'enunciat (3a), la qual cosa és ben natural atès que el final [it] presenta un perfil de sonicitat decreixent; en canvi, es necessita una vocal de suport quan aquests mots es troben al mig de l'enunciat i el següent mot comença per consonant, malgrat que la potencial coda [t] tampoc no plantejaria problemes quant a la sonicitat intrasil·làbica (3b). De manera semblant, s'evita que aparegui com a coda a l'interior d'una seqüència l'acabament [lts] de *brinyols* [bri.ˈɲɔlts] o de *perds* [ˈpɛlts], tot i que presenta també un perfil de sonicitat decreixent (3b).⁹ Només en el cas de les formes verbals amb una terminació de sonicitat decreixent-creixent com *compr* [ˈkɔmpr] podríem parlar d'una inserció que resol un problema relacionat amb la seqüenciació de la sonicitat; noteu, però, que, com en els altres casos, la reparació només ocorre quan el grup hauria d'aparèixer com a coda en posició interna preconsonàntica (3b), i no quan es troba en posició final d'enunciat (3a). En tots els casos considerats, la migració de les consonants finals a l'obertura quan el mot següent comença per vocal

⁹ Les vocals mitjanes obertes del COD sovint es transcriuen com a tancades amb un cert grau d'obertura ([ɛ], [ɔ]). Sigui com sigui, com que aquesta qüestió no afecta el nucli de la nostra discussió, aquí les presentem com a pròpiament obertes ([ɛ], [ɔ]). Per a la qüestió de la realització de les vocals mitjanes en alguerès, vegeu Ballone (2008a).

resol, per una altra via, els conflictes plantejats per les terminacions consonàniques (3c). Sembla clar, doncs, que, encara que la inserció de [i] es pugui relacionar en últim terme amb la sonicitat sil·làbica (cfr. § 5), és d'una natura diferent a l'afegitó de la vocal [a].

(3)

a.

lo minyó petit (C135)	[lu.mi.ɲo.pa.'tit]
cosa te perds! (C113)	[kɔ.za.ta.'peɫs]
compr	['kompr]

b.

mon marit prepara (C98)	[mu.ma.ri.ti.pra.'pa.ra]
los brinyols mosaltros los fem (C115)	[luz.bri.ɲol.tsi.mu.ɟal.trus.lus.'fem]
compr peres	[kom.pri.'pe.ras]

c.

mon marit és... (C158)	[mu.ma.ri.'tez...]
los brinyols a roda (C125)	[luz.bri.ɲol.tsa.'rɔ.ra]
compr ous	[kom.'prɔws]

L'origen i l'evolució d'aquesta vocal de suport es troben ben documentats. Loporcaro (1997) fa un seguiment de les observacions fetes en la bibliografia sobre aquesta qüestió. Apunta que els treballs de Guarnerio (1886) i Morosi (1886) mostren que l'afegitó de [i] tot just començava a produir-se, de manera esporàdica, a finals del segle XIX, competint amb la solució més general d'elidir alguna consonant (generalment l'oclusiva) per simplificar el contacte consonàntic. A la dècada de 1930, Kuen (1932, 1934) reporta ja la generalització d'aquesta vocal afegida, alternant encara amb la simplificació dels grups consonàntics. Apunta també que l'elisió de consonants era més freqüent en la parla ràpida i que aquest fenomen afectava especialment els grups *-ts*, *-nts* i *-ns*, que es reduïen a *-s* (*los plats de plata* [lus.ɲpra.tsi.de.'pra.ta] ~ [lus.ɲpraz.de.'pra.ta]; Kuen 1932: 173). Aquesta alternança encara avui és ben patent en la distinta manera en què s'han lexicalitzat alguns compostos: sense vocal afegida a [kan.ɫsant] 'cementiri', amb vocal afegida a [ka.pi.'mes.tra] 'capatàs' i amb alternança de solucions a [ka.pi.de.'mɔlt] ~ [ka.de.'mɔlt] 'calavera'. Loporcaro (1997) suggereix que, en aquell temps, la vocal afegida no devia tenir un caràcter pròpiament epentètic, sinó que més aviat devia ser una vocal emergent

durant la transició fonètica (vocal *esvarabàtica* en la terminologia tradicional), sense repercussions en la fonologia de l'alguerès, perquè sovint era descrita com a més centralitzada i breu que les altres [i] (veg. també Recasens 1991: 67; Bosch 2002: 123; Ballone 2008b). Tanmateix, Lloret & Jiménez (2008: 67) fan notar que les observacions de Kuen (1932: 156) apunten ja cap a la fonologització del fenomen: «No es raro el caso de que la vocal de paso se pronuncie tan claramente como una *i* intertónica». Per demostrar-ho recull la cançó de (4), adaptada aquí a les convencions de l'AFI, en què «la vocal de paso es contada métrica y musicalmente como una sílaba entera».

(4)

[...]

ma ke d̪ʒa 'mal̪t̪ʃi kom una sa'ɲora
 ara ke teŋki la gu'neɫa s'treta
 ma maŋka'ria səl la salvi'rorā

totsi ma 'miran totsi m a'dɔran
 totsi ma 'fanan lus kumpri'ments̄
 toz ma da'zid̪ʒan totsi ma 'vɔran
 totsi ma 'dɔnan l apunta'ment (Kuen 1932: 157)

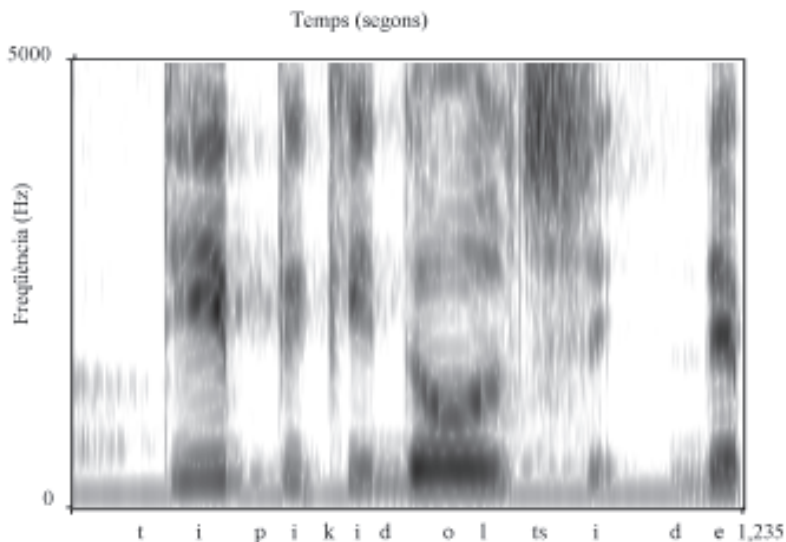
Lloret & Jiménez (2008: 67) afegeixen que també Rafel Catardi, nascut el 1892, indica que s'ha de pronunciar [i] per obtenir un decasíl·lab en versos com els de (5).¹⁰

(5)

O joia del meu cor, prenda estimada,
 la nit[i] que t'he dat aquesta rosa. (Catardi 1971: 32)

Actualment, les vocals [i] afegides solen tenir unes característiques acústiques similars a les de les [i] àtones que provenen d'una vocal subjacent, com es pot comprovar a partir del següent espectrograma, que mostra la seqüència *típic dolç de [Pasqua]* [i.ti.pi.ki.,dol̪.t̪si.de] (C64-65). En el gràfic (6) s'observa que la durada de la [i] tònica és d'aproximadament 98 mil·lisegons, mentre que les vocals [i] àtones, tant la posttònica del mot *típic* com les vocals inserides al final de *típic* i de *dolç*, presenten durades al voltant dels 35 mil·lisegons.

¹⁰ Agraïm a Joan Mascaró que ens fes notar aquest exemple.

(6) Espectrograma de la seqüència *típic dolç* de [Pasqua]

Pel que fa als aspectes qualitius d'aquestes vocals, se n'ha extret el valor per al primer i el segon formant en el punt central de cada segment (7). Les vocals epentètiques presenten un valor lleugerament més alt de F1, és a dir, són una mica més obertes que les vocals [i] d'origen subjacent, encara que la diferència no és significativa. Quant al grau d'anterioritat, el màxim correspon a la vocal tònica i les vocals àtones presenten diversos graus de centralització – baixada de F2 – respecte d'aquesta.

(7) Durada i valors per al primer i el segon formant de les vocals [i]:

Vocal	Durada	F1	F2
[,ti]	98ms	324Hz	2313Hz
[pi]	33ms	320Hz	2032Hz
[ki]	39ms	339Hz	2258Hz
[tsi]	34ms	333Hz	1959Hz

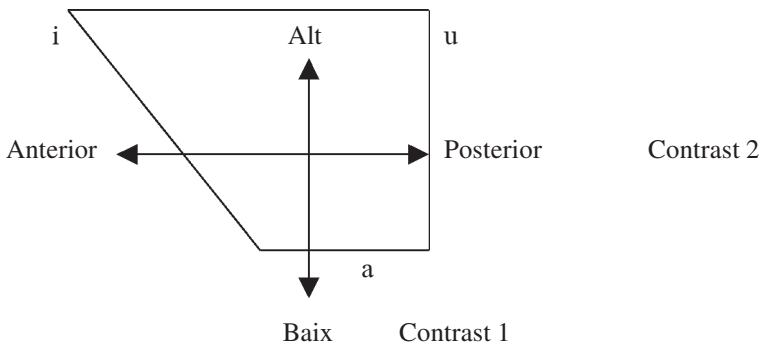
En aquests exemples, doncs, es detecta una lleugera centralització de les vocals [i] àtones respecte de les tòniques, independentment del seu origen. Un patró semblant s'aprecia en altres vocals del corpus, com mostrem en el gràfic de (8), en què hem representat, a més dels valors de les vocals altes anteriors de *típic dolç de [Pasqua]*, els de les [i] de *difícil* (C179), de *mon marit prepara* [mu.ma.ri.ti.pra.'pa.ra] (C98) i, amb una marca diferent, la vocal afegida de *lo vuit són* [lu.vwi.ti.ˌson] (C27), que presenta una centralització bastant pronunciada (F1: 340Hz; F2: 1838Hz). Hi hem inclòs també diverses ocurrencies de vocals altes posteriors, tant tòniques (*tu* (C4, C16), *súcuro* ['su.ku.ra] (C82)) com àtones (*costeres* [kus.'te.ras] (C1), *Tots los Sants* [tu.ru.'sant̃s] (C28)); l'avançament lingual que s'observa en les [u] àtones – traduït, en aquest cas, en una pujada del valor de F2 – indica que la tendència cap a la centralització de les vocals àtones no és un fenomen exclusiu de la sèrie anterior.¹¹ Finalment, i a tall de comparació, hem incorporat al gràfic de (8) la caracterització de la vocal [a] del mot *marit*, així com la de la vocal [e] de la preposició *de*, pronunciada [de], en la seqüència *típic dolç de [Pasqua]*. En conjunt, els paràmetres descrits suggereixen que els segments afegits entre mots es poden interpretar com a vocals altes anteriors [i], amb les variacions fonètiques per al segon formant habituals en les vocals altes àtones i, el que és més important per a la nostra argumentació, mostren que en cap cas no es tracta d'una vocal [a].¹²

¹¹ La centralització de les vocals altes àtones de l'alguerès, sense gaires variacions en el paràmetre d'altura, concorda amb el comportament que Recasens (1986) descriu per a les mateixes vocals en català central.

¹² Ballone (2008b: 80-81), a partir de l'estudi d'una entrevista efectuada en una emissora de televisió a una parlant algueresa de 100 anys el 1983, presenta una durada mitjana de les vocals tòniques i àtones que provenen de vocals subjacents bastant per sobre dels nostres resultats ([i] tònica 164,57ms; [i] àtona 90,67ms), i un valor més petit – i, per tant, més similar al nostre – per a les [i] afegides (47,01ms). De fet, com Ballone (2008b: 75) apunta, les característiques que presenta aquesta parlant s'adiuen més amb la situació descrita a Kuen (1932, 1934) (cfr. § 3) que no pas amb la situació actual documentada en aquest treball. Pel que fa a la qualitat de les vocals, Ballone (2008b: 82) descriu unes realitzacions de les vocals afegides similars a les que hem constatat nosaltres; és a dir, són una mica més centralitzades que les realitzacions de /i/ tòniques, però, i això és el que a nosaltres ens interessa, no són gaire diferents de les de /i/ àtones des del punt de vista qualitatiu.

amb la caracterització fonològica que s'estableix per a cada sistema (cfr., per al català central i occidental, Palmada 1994). En el cas de l'alguerès, la selecció de [a] resultaria de la presumpció que les altres dues vocals àtones bàsiques de l'alguerès, [i] i [u], són més marcades perquè necessiten més trets en la seva caracterització mínima per diferenciar-les. Vegem-ho en el quadre següent (9):

(9) Contrastos en les vocals àtones de l'alguerès:

El tret relatiu a l'altura (Baix) és suficient per caracteritzar la vocal [a], perquè, en no haver-hi cap altra vocal baixa en el sistema, identificar una vocal àtona amb aquesta propietat implica que només pot ser [a]; les vocals altes [i] i [u], per contra, necessiten, a banda del tret d'altura (Alt), un tret relatiu a l'avançament lingual (Anterior/Posterior) per distingir-les: [i] és alta i anterior, [u] és alta i posterior (10). Des d'aquest punt de vista, la selecció de [a] com a vocal de suport quedaria plenament justificada (és la menys marcada del sistema àton bàsic de l'alguerès), però no podríem explicar per què en l'altre cas d'epèntesi no se selecciona la mateixa vocal sinó [i], ni per què justament en el nivell de mot se selecciona [a] i entre mots [i].¹³

¹³ Lloret & Jiménez (2008: 68-69) noten que, a diferència de l'alguerès i del català en general, en sard s'afegeix [i] inicial per motius de sil·labació bàsica dels mots (*/i/scola*) i s'afegeix una vocal còpia de l'anterior per simplificar les síl·labes que apareixen en posició final d'enunciat (*/tempus/* ['tempuzu] 'temps', */kantat/* ['kantata] 'canta'). En cap cas, però, no se simplifica la sil·labació entre mots mitjançant l'afegit de vocals, com fa l'alguerès, sinó que ho fa via eliminació de les característiques de la coda original amb geminació de la consonant següent ([ki(n) ssu 'pəðe] 'amb el peu' vs. [prɔ zu 'pəðe] 'per al peu').

(10) Caracterització de les vocals àtones de l'alguerès:

- a. [a] {Baix}
- b. [i] {Alt, Anterior}
- c. [u] {Alt, Posterior}

Altres estudis han proposat una explicació més funcional de l'epèntesi posant en relació la selecció de la vocal afegida amb el caràcter més o menys sonant de les vocals i amb la posició estructural més o menys prominent que ocupen (cfr. Prince & Smolensky 1993, de Lacy 2002). Des d'aquest punt de vista, a l'hora de seleccionar la vocal epentètica, les llengües opten per tenir en compte un dels dos criteris següents: o bé el fet que ocupen el nucli de la síl·laba o bé el fet que s'associen a una posició feble dins del conjunt del mot. Pel que fa a la primera possibilitat, les vocals preferides en posició de nucli sil·làbic (la posició més prominent de la síl·laba) són generalment les més sonants, les més obertes; això és, [a] (11a). Però també es possible, en casos d'epèntesi, seleccionar la vocal menys sonant pel fet que les vocals afegides ocupen una posició dèbil en l'estructura de la paraula, perquè no són presents en la forma subjacent del mot sinó que s'afegeixen per la sil·labació. En aquest cas, se selecciona [ə] en els sistemes que tenen aquesta vocal, com en català central, i [i] en els sistemes que no tenen vocal neutra, com en alguerès (es prefereix [i] a [u] perquè [u] és més marcada pel seu caràcter labial) (11b).

(11)

- a. Vocals preferides, en general, com a nucli sil·làbic (relació directa amb el grau de sonicitat):

$$a > \varepsilon, \text{ɔ} > e, o > i, u > \text{ə}$$

- b. Vocals preferides com a nucli sil·làbic en posicions poc prominents, com en l'epèntesi (relació inversa amb el grau de sonicitat):

$$\text{ə} > i, u > e, o > \varepsilon, \text{ɔ} > a$$

Des d'aquesta perspectiva, podem justificar que la vocal epentètica seleccionada sigui [a], en virtut del primer criteri (11a), o [i], en virtut del segon criteri (11b); però no pas que en uns casos sigui [a] i en altres [i], com passa en alguerès. Sempre hi ha la possibilitat, és clar, de senzillament estipular que en un cas es tria [a] pel primer criteri i en l'altre [i] pel segon; tanmateix, quedaria sense explicació per què justament en els mots se selecciona [a] i entre mots

[i]. Així les coses, Lloret & Jiménez (2005, 2006, 2007, 2008) proposen una interpretació alternativa que justifica la selecció sense estipulacions prèvies. La dualitat s'explica perquè les vocals, tot i ser epentètiques en ambdós casos, s'afegeixen en llocs de distinta prominència, i aquest fet en condiciona la selecció: la vocal afegida en el mot aïllat passa a ser un element de la paraula perquè és imprescindible per a la sil·labació bàsica d'aquesta, sigui quina sigui la posició en què aparegui ([a]spaguets, *spaguets; menj [a]spaguets, *menj spaguets, *menj [i] spaguets); en canvi, la vocal afegida entre mots no respon a les necessitats de sil·labació dels mots aïllats (*típic*), sinó que només és necessària durant la concatenació de mots en determinats contextos (*típic* [i] dolç, però *típic orfen* [ti.pi.'kɔr.fan]. Des d'aquest punt de vista, la vocal epentètica necessària per a la sil·labació bàsica dels mots té un estatus privilegiat, ocupa una posició més prominent estructuralment que no pas la vocal epentètica afegida entre mots, que no s'incorpora morfològicament a cap paraula. En consonància amb el que acabem de dir, i per distingir ambdues posicions, l'alguerès opta per seleccionar la vocal més sonant, [a], en la posició més prominent, d'acord amb l'escala presentada a (11a), i la menys sonant, [i], en la menys prominent, d'acord amb l'escala presentada a (11b).

Ja sabem ara per què es tria [a] o [i]. També hem discutit la motivació per afegir [a]: per reparar la sil·labació bàsica dels mots relacionada amb qüestions de sonicitat (cfr. § 3). No sabem encara, però, ni en quins contextos específics s'afegeix [i] ni per què s'afegeix aquesta vocal si l'addició de [i] no respon a qüestions de sil·labació bàsica.

5. *Quan s'afegeix [i] entre mots?*

Com hem indicat a la presentació del treball, les estructures més marcades solen ser normalment menys freqüents, i fins i tot poden estar prohibides en algunes llengües. Hi ha llengües, per exemple, que limiten les síl·labes admeses a aquelles que presenten l'estructura més simple, una consonant més una vocal (CV). El català, en canvi, és molt permissiu amb la possibilitat que una o diverses consonants ocupin la coda, sempre que la sonicitat decreixi respecte del nucli: *bec*, *arc*, *pont*... Amb tot, en alguerès es realitzen simplificats alguns grups consonàntics permesos en altres varietats del català, com ara la coda formada per *r* més consonant *n*, en què la *r* ha canviat a *l* perquè va seguida de consonant (cfr. *morta* [ˈmɔl.ta]) i, després, el grup *ln* final s'ha reduït a *l*: *carn* [ˈkal], però *carnassa* [kal.'na.sa]. La preferència per les estructures més sim-

ples no exclou tampoc que algunes llengües (o varietats) permetin l'aparició d'estructures fins i tot més marcades que les anteriors, com ocorre, per exemple, en les primeres persones de l'alguerès que no segueixen el patró habitual de descens en la sonicitat de les cods respecte del nucli: així, en *obr*, *sufr*, *entr* o *compr* trobem una coda en què la sonicitat augmenta en la líquida després d'arribar a un mínim en la consonant precedent.

Malgrat la dificultat que representen, aquestes sil·labacions són possibles perquè les solucions alternatives sovint impliquen disminuir el grau de simplicitat en altres dimensions de la gramàtica. Considerem, per exemple, quin cost suposaria introduir una vocal de suport només en les formes verbals amb cods de sonicitat no estrictament decreixent. Com indiquem en l'esquema de (12), aquesta possibilitat, que històricament sembla haver existit en altres varietats, implicaria crear una diferència entre primeres persones amb vocal de suport i sense, de manera que es renunciaria a la uniformitat interparadigmàtica.¹⁴ És a dir, la correcció de les estructures sil·làbiques marcades pot tenir uns costos en altres dimensions – la morfològica, per exemple – que sovint les llengües consideren excessius.

(12) Relacions paradigmàtiques en la primera persona del present d'indicatiu:

a. Homogènies:

*bek*_{Arrel}
*sufr*_{Arrel}
*entr*_{Arrel}

b. Heterogènies:

*bek*_{Arrel}
 **sufr*_{Arrel} a
 **entr*_{Arrel} a

Com a conseqüència d'aquest equilibri entre forces antagoniques, les llengües de vegades semblen no respondre als criteris de naturalitat per a una dimensió definits independentment. Es diria, per tant, que els principis universals no són tan generals com hom voldria. Tanmateix, com veurem tot seguit, les diferències en el grau de marcatge de les estructures, que en determinats contextos romanen inerts, poden aflorar ocasionalment, generant solucions alternatives en les combinacions especialment complexes. Amb la intenció de mostrar que això és precisament el que caracteritza l'alguerès, definirem els

¹⁴ Sobre aquesta qüestió, vegeu Pérez Saldanya (1998) i Lloret (2004a, b).

diferents criteris que s'han considerat per avaluar la idoneïtat de les cods sil·làbiques. Considerem, en primer lloc, el marcatge de les cods en funció de la posició que ocupen dins l'enunciat: les cods finals d'enunciat són en general més fàcils de percebre que les cods internes, ja que en el darrer cas els trets dels elements finals de síl·laba se superposen als dels elements inicials de la síl·laba següent (13). Això constitueix un primer factor per avaluar la complexitat de les cods: les cods finals són més harmòniques – són estructuralment millors – que les cods internes. (En els quadres que representen les escales de marcatge, indiquem amb un traçat doble el nivell de complexitat a partir del qual l'alguerès opta per estructures alternatives.)

(13) Escala de complexitat de les cods segons la posició:

Complexitat

–	Coda final
+	Coda interna

En diferents varietats del català, la importància de l'escala de (13) es reflecteix en el fet que determinats grups consonàntics, que són permesos en posició final, se simplifiquen en posició preconsonàntica: per exemple, en balear, com en alguerès, una paraula com *instint* sol simplificar el grup consonàntic intern i mantenir les dues darreres consonants en posició final d'enunciat: [is. 'tint]; ara bé, en posició preconsonàntica resultant de la concatenació de mots el balear simplifica el grup final, amb assimilació de la nasal a la consonant següent: *instint bàsic* [is.tim. 'ba.zik]. El fet que l'alguerès introdueixi la vocal de suport [i] únicament per evitar l'aparició de determinades cods internes creades per fonètica sintàctica (cfr. (14b)) s'ha de veure com una manifestació alternativa de la mateixa tendència a evitar cods – complexos o simples – internes.

(14)

a. Estructures tolerades: cods finals d'enunciat:

compr	['kompr]
cosa te perds! (C113)	[,kɔ.za.ta. 'peɫts]
lo minyó petit (C135)	[lu.mi. ɲo.pa. 'tit]
salten foc (C32)	[,sal.taŋ. 'fɔk]

b. Estructures reparades amb epèntesi (per evitar codes internes):

compr peres	[,kom.pri.'pe.ras]
los brinyols mosaltros... (C115)	[luz.bri.'jɔl.tsi.mu.,zal.trus...]
mon marit prepara (C98)	[mu.ma.,ri.ti.pra.'pa.ra]
te puc diure jo (C122)	[ta.,pu.ki.ði.ra.'jɔ]

Pel que fa a la sonicitat dels segments de les codes, hem comentat al § 2 que les llengües tendeixen universalment a distribuir els elements en els marges de manera que l'obertura segmental minvi respecte del nucli. Conseqüentment, les codes que no segueixen aquest patró, perquè presenten un perfil decreixent-creixent en la sonicitat com en les formes verbals *obr*, *sufr*, *entr* o *compr*, són considerades més complexes que les codes amb un perfil de sonicitat decreixent com *alt*, *pont* o *bec* (15). La major dificultat de les codes amb un perfil de sonicitat no decreixent implica que, en cas d'haver-hi mecanismes de correcció que afectin les codes decreixents, les primeres haurien de veure's afectades també pels mateixos processos – sempre que la solució proposada no generi un conflicte de naturalitat excessivament costós en una altra dimensió, com ara la morfològica. Així ocorre en alguerès, on les codes de sonicitat no decreixent són reparades regularment en posició interna (16b), de manera paral·lela al que ocorre amb algunes codes de perfil decreixent (cfr. més endavant (18), (20) i (22)); en canvi, certes codes amb perfil decreixent, com les formades per un segment nasal o una sibilant, sí que són permeses en posició interna (16a).

(15) Escala de complexitat de les codes segons el perfil de sonicitat:

Complexitat

–	Codes amb perfil de sonicitat decreixent
+	Codes amb perfil de sonicitat no decreixent

(16)

a. Estructures tolerades: certes codes de sonicitat decreixent en posició interna:

salten foc (C32)	[,sal.tam.'fɔk]
esfulles rodones (C108)	[as.,fu.ʎaz.ru.'ro.nas]

b. Estructures reparades amb epèntesi (per evitar codes no decreixents en posició interna):

compr peres	[,kom.pri.'pe.ras]
-------------	--------------------

Les codas amb sonicitat decreixent, per la seva banda, tampoc no constitueixen un grup homogeni pel que fa al marcatge.¹⁵ D'entrada, les síl·labes són més simples si no tenen coda. En cas d'haver-hi una coda, la idoneïtat d'aquesta s'avalua en funció de la minimització del contrast amb l'element vocàlic que fa de nucli, de manera que les semivocals, que són els elements més semblants a les vocals, constitueixen les codas simples òptimes, i les oclusives, les pitjors (Clements 1990, Baertsch 2002). És a dir, com més sonicitat té un element, menys costosa és la seva associació a la posició de coda (17). Els efectes d'aquesta escala de marcatge es fan evidents en el fet que l'alguerès permet les codas simples pertanyents als quatre primers esglaons de complexitat (18a), però evita sistemàticament la formació de codas simples internes formades per elements del darrer nivell (18b).

(17) Escala de complexitat de les codas simples segons el grau de sonicitat:

Complexitat

–	Coda-semivocal
	Coda-líquida
	Coda-nasal
	Coda-sibilant fricativa
+	Coda-oclusiva, africada, f

(18)

a. Estructures tolerades: codas simples en posició interna formades per una semivocal, una líquida, una nasal o una sibilant fricativa:

assai carn (C51)	[a.saj.ˈkal]
tir la pasta (C92)	[ˌtir.la.ˈpas.ta]
...d'anar a el veure (C5)	[...ðe.nal.ˈvew.ra]
salten foc (C32)	[ˌsal.təŋ.ˈfɔk]
esfulles rodones (C108)	[as.ˌfu.ɫaz.ru.ˈro.nas]

¹⁵ Se suposa que les codas de sonicitat no decreixent també tenen diferents graus de complexitat, però, com que l'alguerès les tracta totes de la mateixa manera, no entrarem en aquesta qüestió.

- b. Estructures reparades amb epèntesi (per evitar codex simples en posició interna formades per una oclusiva, una africada o una *f*):

mon marit prepara (C98)	[mu.ma.ri.ti.pra.'pa.ra]
te puc diure jo (C122)	[ta.ɸu.ki.ði.ra.'jɔ]
los focs (de) Sant Joan (C31)	[lus.ɸɔ.tsi.san.dʒu.'an]
viure a mig de lo... (C153-154)	[ɸi.vu.ra.mi.tʃli.de.lu...]
viv bé	[ɸi.vi.fi.'be]

Es podria suposar que les codex formades per més d'un element són sempre més complexes que les codex simples, però, com veurem més avall, les dades mostren que la situació és més matisada i que la natura dels elements que constitueixen una coda múltiple influeix decisivament en la seva complexitat intrínseca. Per regla general, una coda complexa és sempre més marcada que una coda formada per només un dels dos elements que la conformen (19) (cfr. Baertsch 2002). Com a conseqüència d'això, si una llengua permet, com fa el català general, un acabament sil·làbic com el de *dolç* ['dɔls], normalment acceptarà també mots acabats en [l], com *dol* ['dɔl], i en [s], com *dos* ['dos] (en aquest cas, per l'africació que experimenta la *s* final en l'alguerès en aquest grup, hi ha -[fts], *dolç* ['dɔlfts], i també -[l], *dol* ['dɔl], i -[ts], *pots* ['pɔts]). Inversament, i com mostra l'alguerès, si una llengua evita l'aparició d'una africada en una coda simple interna, també evitarà les codex complexes que incloquin aquest segment (20b).

- (19) Escala de complexitat relativa de les codex simples i complexes:

Complexitat

-	Coda-α	['dɔl]
	Coda-β	['pɔts]
+	Coda-αβ	['dɔlfts]

- (20)

- a. Manteniment de codex internes amb una lateral:

d'hivern de més carn (C59) [dejm.ɸvɛl.de.mes.'kal]

- b. Prohibició de codex internes (simples i complexes) amb una africada:

los focs (de) Sant Joan (C31) [lus.ɸɔ.tsi.san.dʒu.'an]

los brinyols mosaltros... (C115) [luz.bri.'jɔl.tsi.mu.zal.trus...]

En la resta de casos, això és, quan l'element de la coda simple no forma part de la complexa, és difícil d'establir les diferències de marcatge entre les dues. Així, una coda formada per una semivocal més una nasal és més complexa que una coda simple formada per una nasal o per una semivocal, però no és clar que sigui més complexa que una coda simple formada per una oclusiva. Ateses les dades de l'alguerès, l'únic que podem afirmar és que una coda simple formada per una oclusiva, una africada o una *f* és pitjor que algunes de les còdes complexes, si més no que les formades per una semivocal més una nasal o una fricativa sibilant.

Centrem-nos ara en la valoració del marcatge de les còdes complexes de sonicitat decreixent. Les còdes complexes són, com les simples, menys marca-des quan els elements que les componen tenen una sonicitat elevada (Clements 1990, Baertsch 2002). D'aquesta manera, les còdes amb una semivocal seguida d'una líquida són les més simples i les més complexes, aquelles en què una sibilant és seguida d'una oclusiva. Entre aquests dos punts extrems de complexitat se situen les altres combinacions segmentals.¹⁶ Per exemple, en les còdes amb una semivocal com a primer membre la complexitat creix progressivament si hi afegim una nasal, una sibilant o una oclusiva, i, inversament, amb una oclusiva com a segon membre la complexitat minva gradualment si el primer element és una nasal, una líquida o una semivocal.

(21) Escala de complexitat de les còdes complexes:

	Complexitat	+		
–	Semivocal+líquida			
	Semivocal+nasal	Líquida+nasal		
	Semivocal+sibilant	Líquida+sibilant	Nasal+sibilant	
+	Semivocal+oclusiva	Líquida+oclusiva	Nasal+oclusiva	Sibilant+oclusiva

Tot i que la fonologia de l'alguerès segueix de prop l'escala de (21) a l'hora de valorar la complexitat de les còdes complexes internes, aquest fet queda enfosquit perquè algunes de les combinacions – i no sempre les més complexes – són

¹⁶ No incloem seqüències amb un perfil de sonicitat no decreixent perquè, com hem indicat amb anterioritat, semblen sempre més complexes que no les còdes amb un perfil de sonicitat decreixent. D'altra banda, per simplificar el quadre, el terme *oclusiva* del darrer esglau de (21) fa referència també a les africades i a *f*.

inexistents per restriccions específiques d'aquesta varietat o, en general, del català. Així, les seqüències del tipus semivocal més líquida estan excloses de la posició final de mot per restriccions específiques en contra de les codes amb elements que no presenten un contrast de sonicitat mínim (cfr. Wheeler 2005). Aquesta mena d'estructura pot aparèixer per fonètica sintàctica, com ara en *paper ordenari* [pa.,pewl.da.'na.ri] (~ [pa.,pe.ul.da.'na.ri]), però no com a seqüència final de mot, que és el cas que aquí ens interessa. Existeixen altres combinacions excloses a causa de fenòmens particulars de l'alguerès. Per exemple, no existeixen codes formades per una líquida més una *n*, ja que aquestes seqüències se simplifiquen regularment, com ocorre en *d'hivern assai carn* [dejŋ.,ve.la.saj.'kal] (C51). Tampoc no existeixen grups finals amb una semivocal seguida d'oclusiva, africada o *f*. Els potencials grups finals de semivocal i oclusiva s'acaben simplificant d'alguna manera: amb eliminació del diftong, com en la primera persona del singular del present d'indicatiu del verb *poar*, ['puwk] > ['puk] (Scala 2003: 51); o amb resolució creixent del diftong, com en el participi del verb *coure*, ['kwit], o en *vuit* ['vwit]. El resultat, en qualsevol cas, dóna lloc a la inserció de [i] quan el mot acaba en una de les consonants del grup de les codes simples que provoca l'epèntesi, això és, oclusiva, africada o *f*.

El tractament de les seqüències de dos elements que es documenten respon a la jerarquia de marcatge definida en (21), això és, la prohibició d'una seqüència implica la de les estructures de complexitat més elevada. Així, com mostrem en (22a) i (22b), l'alguerès bandeja completament qualsevol grup intern de l'últim esglaó de (21). Pel que fa a les estructures restants, les codes amb una semivocal seguida d'una nasal o d'una sibilant fricativa, que es troben entre les seqüències més simples, poden aparèixer en posició interna (22d). Les seqüències finals de nasal o líquida més sibilant, finalment, se solen realitzar en alguerès amb africació de la sibilant: *mans* ['mant͡s], *dolç* ['dol͡t͡s]; la introducció d'una oclusió intrusiva entre les sonants i la sibilant, però, és, d'acord amb les dades del COD, un fenomen variable, de manera que trobem exemples amb africació clara, com els de (22b), juntament amb exemples sense africació evident, com els de (22c). Tots dos casos, però, es resolen generalment de la mateixa manera: amb l'addició de la vocal de suport [i] (al § 6, però, mostrem alguns casos de variació).

(22)

a. Reparació de les codes complexes amb una oclusiva com a segon membre:

de l'altra part preparar (C84)

[de.,lal.tra.pal.ti.pra.'par]

lo condiment va... (C82)

[lu.kun.di.,men.ti'va...]

tenc la... la maquineta (C92)	[₁ teŋ.ki.la:la.ma.ki.'ne.ta]
mig agost que és lo... (C26)	[₁ mi.ð̃ʒa.'ɣos.ti.kez.lu...]
- b. Reparació de les codex complexes amb una africada com a segon membre:
 los brinyols mosaltros... (C115) [₁luz.bri.'ɲol.t̃si.mu.'zal.trus...]
 a Tots los Sants los pavassinos (C67) [₁a.,to.ru.'san.t̃si.lus.pa.va.'si.nus]
- c. Reparació de les codex complexes amb l'estructura nasal/lateral més sibilant fricativa:
 tendre fills bravos (C148-149) [₁tren.da.,fil.si.'bra.vus]
 tens de veure (C3) [₁ten.si.ðe.ve.'ra]
- d. Manteniment de codex complexes amb semivocal més nasal o sibilant fricativa:
 beus whisky [₁bewz.'wis.ki]
 diun coses [₁diwŋ.'kɔ.zas]

Per tancar aquesta discussió, convé remarcar de nou que l'addició de [i] només es produeix quan les consonants implicades haurien d'ocupar la posició de coda; en cas que el mot següent comenci amb vocal, les consonants finals de mot es resil·labifiquen com a obertures i, per tant, ja no hi ha necessitat d'afegir cap vocal per evitar que es generi una coda interna d'excessiva complexitat (23).¹⁷

(23) Resil·labificació de consonants finals de mot seguides de vocal:

mon marit és... (C158)	[mu.ma.ri.'tez...]
los brinyols a roda (C125)	[luz.bri.ɲol.t̃sa.'rɔ.ra]
compr ou	[kom.'prɔws]

Tot plegat, doncs, observem que la inserció de vocal epentètica [i] en algunes segueix les pautes marcades per les escales de complexitat universals, de manera que s'admeten les estructures menys marcades i s'eviten, amb la inserció de la vocal, les estructures relativament més complexes. Resulta així que una sèrie de tendències universals basades en la sonicitat dels segments que, quan les

¹⁷ Convé notar que el balear repara les codex complexes preconsonàntiques resultants de la concatenació de mots amb simplificació, tal com fa en els mots (cf. *instint* [is.ɲtint]): *pont nou* [pɔn.'nɔw] vs. *pont antic* [pɔn.tən.'tik]; *umpl piques* [um.'pi.kəs] vs. *umpl una pica* [um.plu.nə.'pi.kə]; no hi ha reparació si la coda està formada per semivocal i nasal: *feim sempre* [fəjn.'sem.prə] (Lloret 2002: 205, 244).

paraules apareixen aïllades – o en posició final d'enunciat – no tenen un paper rellevant, governen els casos d'epèntesi causats per la concatenació dels mots.

6. *I finalment la variació*

La hipòtesi que ha guiat aquest treball és que la vocal [i] s'afegeix per evitar la creació d'estructures complexes en posició interna. L'epèntesi, però, no és l'única possibilitat teòrica que permet resoldre aquest problema. Per això, tot i que acabem de veure que la inserció de [i] és l'opció habitual en l'alguerès actual, no sorprèn que apareguin algunes solucions alternatives, reportades a la bibliografia i constatades a les dades del mateix COD. Existeix, sobretot, la possibilitat que, en lloc d'afegir la vocal de suport [i] entre dos mots, se simplifiqui el conjunt mitjançant l'elisió d'algun element, la qual cosa s'adiu amb la solució sistemàtica antiga apuntada al § 3. Les dades que hem consultat ofereixen, sense cap dubte en franca minoria, mostres d'aquesta situació. Així, Bosch (en premsa) recull alternances entre la inserció d'una vocal (24a) i la simplificació de consonants africades, que, a causa de la dicció ràpida, perden la part oclusiva i es redueixen a una fricativa sibilant que no provoca epèntesi entre mots (24b).

(24)

- a. enmig d'aqueix bosc [a₁.mi.tʃi.ðe.keʒ.¹bɔsk]
 b. enmig d'aqueix bosc [a₁.miz.ðe.keʒ.¹bɔsk] (amb dicció ràpida)

La mateixa solució apareix, escadusserament, en altres textos consultats. Un exemple singular és el compost *migdia*, amb la realització simplificada de l'africada lexicalitzada: [miz.¹ði.a] (Scala 2005: 7). Altres exemples de simplificació per elisió poden afectar contactes d'oclusives idèntiques, com en la seqüència (25a), que contrasta amb el manteniment en un context semblant en (25b) per part de la mateixa informant.

(25)

- a. prevenc cada any (C14) [pre.veŋ.ka.¹ran]
 b. tenc lo meu (C97) [teŋ.ki.lu.¹mew]

És interessant comparar les solucions de (26) per la situació conversacional en què es produeixen les diferents realitzacions. La informant algueresa

està explicant una festa que té lloc el 8 de setembre i, durant el discurs, pronuncia aquesta data amb epèntesi [i] allà on esperaríem, és a dir, entre les dues oclusives (26a). L'enquestadora, del català central, intervé més endavant per ratificar la data i pregunta *És el vuit de setembre? El setembre?*, amb accent central i per tant amb manteniment de les dues oclusives en contacte (26b). La informant algueresa respon ara sense l'addició de la vocal entre les oclusives, però amb elisió d'una d'aquestes (26c):¹⁸

(26)

a. Informant	[...,vwi.ti.de.se.'tem.bra...] (C8)
b. Enquestadora	[...,bujd.də.sə.'tem.brə...] (C19)
c. Informant	[,vwi.de.se.'tem.bra] (C20)

Cal esmentar, a més, alguns casos, també minoritaris, en què es reporta manteniment de contactes consonàntics sense epèntesi [i] en alguns contextos en què es preveu la inserció. Bosch (en premsa) ens en proporciona un parell d'exemples (27).

(27)

- a. Les altres qualitats que hi són
 [kwa.li.₁ta.₁t̃si.kej.'son] (o [kwa.ri.₁ta.₁t̃si.kej.'son])
 [kwa.li.₁t̃ats.kej.'son] (o [kwa.ri.₁t̃ats.kej.'son])
- b. Si me vols fer aquesta caritat
 [si.ma.₁vɔl.t̃si.'fe | a.₁kes.ta.ka.ri.'tat]
 [si.ma.₁vɔl̃fs.'fe | a.₁kes.ta.ka.ri.'tat]

En molts contextos en què es permet l'alternativa sense epèntesi, el mot que pot no provocar l'epèntesi funciona sintàcticament com un element feble. N'és una mostra l'exemple (27b) anterior, en què *vols* fa de verb auxiliar en la perífrasi. I ocorre el mateix en l'exemple (28a), extret del COD, en què

¹⁸ A Viaplana & Perea (2003) no es transcriu la intervenció de l'enquestadora, que nosaltres incloem per claredat. També hi apareix el mot *vuit* amb diftong decreixent en les transcripcions corresponents a la informant algueresa (el mateix s'esdevé en l'exemple *lo vuit són* (C27) esmentat al § 3). L'anàlisi acústica d'aquest mot que hem realitzat confirma, però, la pronúncia amb diftong creixent. Loporcaro (1997: 211) utilitza el mot *vuit* en un dels exemples, *vuit mil*, i el transcriu també amb diftong creixent: «[vwiiti'mil]».

tens, auxiliar de la perífrasi d'obligació, no mostra africació de la *s* final; no obstant això, també en aquest context hi ha alternança amb la solució majoritària d'inserció, amb *i* sense africació (cfr. (28c) i (28b), respectivament). En una línia similar, esmentem un cas en què no s'afegeix epèntesi [i], següentment per les mateixes raons funcionals: el mot *sant* seguit del nom d'un sant que comença en consonant (29).

(28)

a. tens d'anar a veure (C1)	[₁ tenz.ðe.na. ¹ ve.ra]
b. tens de veure (C3)	[₁ ten.si.ðe. ¹ ve.ra]
c. te tens també de difendre (C167-168)	[ta. ₁ ten.t̃si.tam. ₁ be.de.di. ¹ fen.dra]

(29)

Sant Joan (C23, 26, 30)	[san.ð̃ʒu. ¹ an]

Situacions com les que acabem de veure no són singulars de l'alguerès, sinó que en general s'ha observat que totes les llengües tendeixen a simplificar les estructures sil·làbiques en la parla col·loquial, especialment en la dicció ràpida; i també és habitual la lexicalització de compostos i d'expressions corrents. Quant al primer fenomen, pensem, per exemple, en la parla col·loquial del valencià, on és habitual l'elisió d'oclusives en còdes internes formades per oclusives seguides de *s*: així, *caps quadrats* [₁kaps.kwa.¹ðrats] sovint esdevé [₁kas.kwa.¹ðrats] i *pots comprar* [₁põts.kom.¹prar], [₁põs.kom.¹prar] (Jiménez 1999: 239, nota 52). Quant a les lexicalitzacions, en són una mostra les realitzacions del mot *sant* en català central. En principi, aquesta varietat sempre simplifica el grup *nt* a final de mot (*instint* [ins.¹tin], *sant* [¹san], *sant i santa* [₁sa.ni.¹san.tə]); ara bé, quan *sant* va seguit del nom d'un sant que forma una expressió corrent, el grup es manté perquè s'ha lexicalitzat tota l'expressió (*Sant Esteve* [₁san.təs.¹te.βə] i *Sant Antoni* [₁san.tən.¹tə.ni]), però *Sant Evarist* [₁sa.nə.βə.¹rist] i *Sant Oleguer* [₁sa.nu.lə.¹ʎe]) (Bonet & Lloret 1998: 114, nota 5).

En definitiva, malgrat les generalitzacions establertes sobre la inserció de [i] entre mots en alguerès, la llengua parlada – com és habitual – mostra una certa variació; però ho fa d'acord amb la tendència universal que simplifica estructures, especialment en la dicció ràpida, la qual cosa no contradiu ni desdibuixa el fenomen d'epèntesi general de [i] entre mots que hem explicat i justificat en els altres apartats.

BIBLIOGRAFIA

- BAERTSCH, Karen (2002), *An Optimality-Theoretic approach to syllable structure: The split margin hierarchy*, tesi doctoral. Indiana University, Bloomington.
- BALLONE, Francesc (2008a), *Català de l'Alguer: distribució i anàlisi experimental dels fonemes vocàlics*, Tesi de làurea, Facoltà di Lingue e Letterature Straniere, Università degli Studi di Sassari.
- BALLONE, Francesc (2008b), *Català de l'Alguer: anàlisi instrumental d'un text oral*, «Insula», 4, p. 71-89.
- BONET, Eulàlia & Maria-Rosa LLORET (1998), *Fonologia catalana*. Barcelona: Ariel.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (2002), *El català de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (en premsa), *Algunes consideracions a l'entorn de la distribució i la sonoritat de les consonants africades en alguerès*, dins LLORET, Maria-Rosa & Clàudia PONS (eds.), *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CATARDI, Rafael (1971), *Rimes alguereses*. Barcelona: Barcino.
- CLEMENTS, George N. (1990), *The role of the sonority cycle in core syllabification*, dins KINGSTON, John & Mary E. BECKMAN (eds.), *Papers in Laboratory Phonology 1*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 283-333.
- COD = *Corpus Oral Dialectal*. Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona. [<http://www.ub.edu/lincat>]; text de l'Alguer disponible a <<http://hdl.handle.net/2445/11637>>]
- DE LACY, Paul (2002), *The formal expression of markedness*, tesi doctoral. University of Massachusetts, Amherst. [<http://roa.rutgers.edu>], n. 542]
- GUARNERIO, Pier Enea (1886), *Il dialetto italiano d'Alghero*, «Archivio Glottologico Italiano», 9, p. 262-364.
- JIMÉNEZ, Jesús (1999), *L'estructura sí@l·làbica del català*. València, Barcelona: IIFV, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- KUEN, Heinrich (1932), *El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana* [1], «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», V, p. 121-177.
- KUEN, Heinrich (1934), *El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana* [2], «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», VII, p. 41-112.
- LLORET, Maria-Rosa (2002), *Estructura sil·làbica*, dins SOLÀ, Joan; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan & Manuel PÉREZ SALDANYA (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1. Barcelona: Empúries, p. 169-194.
- LLORET, Maria-Rosa (2004a), *The phonological role of paradigms: the case of insular Catalan*, dins AUGER, Julie; CLEMENTS, Clancy J. & Barbara VANCE (eds.), *Contemporary Approaches to Romance Linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 275-297. [<http://roa.rutgers.edu>], n. 646; <<http://www.uv.es/foncat>>, n. 1]
- LLORET, Maria-Rosa (2004b), *Efectes col·laterals de la desinència zero en la flexió verbal algueresa*, «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», 49, p. 233-266.
- LLORET, Maria-Rosa (2008), *L'exceptioalitat sil·làbica de s: de Fabra als nostres dies*, «Catalan Review», XXII, p. 265-292.
- LLORET, Maria-Rosa & Jesús JIMÉNEZ (2005), *Two kinds of vowel epenthesis in Alguerese Catalan*, comunicació, 2nd Phonetics and Phonology in Iberia (Bellaterra, 20-21 juny 2005).

- LLORET, Maria-Rosa & Jesús JIMÉNEZ (2006), *Prominence-driven epenthesis in Alguerese Catalan*, comunicació, Third Old-World Conference in Phonology (Budapest, 17-19 gener 2006). [<http://roa.rutgers.edu>], n. 806; [<http://www.uv.es/foncat>], n. 3]
- LLORET, Maria-Rosa & Jesús JIMÉNEZ (2007), *Prominence-driven epenthesis: evidence from Catalan*, manuscrit. Universitat de Barcelona, Universitat de València. [<http://www.uv.es/foncat>], n. 19]
- LLORET, Maria-Rosa & Jesús JIMÉNEZ (2008), *Marcatge posicional i prominència en el vocalisme àton*, «Caplletra», 45, p. 55-91. [<http://www.uv.es/foncat>], n. 21]
- LOPORCARO, Michele (1997), *On vowel epenthesis in Alguer Catalan*, dins BERTINETTO, Pier Marco; GAETA, Livio; JETCHEV, Georgi & David MICHAELS (eds.), *Certamen Phonologicum III. Papers from the Third Cortona Phonology Meeting, April 1996*. Torino: Rosenberg & Sellier, p. 205-227.
- MOROSI, Giuseppe (1886), *L'odierno dialetto catalano di Alghero in Sardegna*, dins *Miscellanea di filologia e linguistica in memoria di Napoleone Caix e Ugo Angelo Canello*. Firenze: Successori le Monnier, p. 313-332.
- PALMADA, Blanca (1994), *La fonologia del català. Els principis generals i la variació*. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998), *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València.
- PONS, Clàudia (2007), *The true mystery of the world is the visible, not the invisible: Some reflections on the verbal morphophonology of Balearic Catalan*, «Acta Linguistica Hungarica», 54.3, p. 295-339.
- PRINCE, Alan & Paul SMOLENSKY (1993), *Optimality Theory: constraint interaction in Generative Grammar*, manuscrit. Rutgers University, University of Colorado: Rutgers, Boulder. Publicat el 2004, Malden (Mass.), Oxford: Blackwell. [<http://roa.rutgers.edu>], n. 537]
- RECASENS I VIVES, Daniel (1986), *Estudis de fonètica experimental del català oriental central. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat*.
- RECASENS I VIVES, Daniel (1991), *Fonètica descriptiva del català. (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle xx)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SCALA, Luca (ed.) (2003), *Català de l'Alguer: criteris de llengua escrita*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SCALA, Luca (2005), *Primer curs d'alfabetització per dependents de la Pública Administració*. L'Alguer: La Celere, Municipi de l'Alguer.
- VIAPLANA, Joaquim & PEREA, Maria Pilar (eds.) (2003), *Textos orals dialectals del català sincronitzats. Una selecció*. Barcelona: PPU. [Inclou CD-ROM]
- WHEELER, Max W. (2005), *The phonology of Catalan*. Oxford: Oxford University Press.